

МОВЛЕННЄВА СИТУАЦІЯ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ НА ПІДГОТОВЧОМУ ВІДДІЛЕННІ ТЕХНІЧНОГО ВНЗ – ОДИН З ЕФЕКТИВНИХ СПОСОБІВ РЕАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНО-ДІЯЛЬНІСНОГО ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ

Комунікативний підхід до навчання іноземних мов передбачає формування вміння використовувати мову в реальній ситуації спілкування для досягнення взаєморозуміння між людьми. А відтак, сутність такої організації навчального процесу - це відтворення соціально зумовленого мовленнєвого досвіду в системі «рідна-нерідна мова» через діяльність викладання й учіння. Оволодіння іншомовним спілкуванням на підготовчому відділенні в умовах сучасної вищої школи має певні проблеми.

Різний термін зарахування студентів до навчальної групи значно ускладнив процес викладання української мови, що не може не позначитися на рівень володіння студентами виучуваної мови. Варто зауважити, що всі студенти, здебільшого мають «нульовий» рівень володіння українською мовою. Відтак, в групі складається ситуація, коли кожен студент знаходиться на «своєму» рівні засвоєння. Викладання в групі можливо лише через активізацію індивідуального підходу до кожного студента окремо. Завдання диференціюються відповідно до рівня засвоєння студентами української мови, зі студентами, що приїхали пізніше, проводяться індивідуальні консультації, додаткові заняття, активно використовувалася робота в лінгафонному кабінеті.

Варто зазначити, що диференціація завдань, безумовно, вкрай важлива у процесі вивчення української мови іноземними студентами на початковому етапі, але вона доцільна під час закріплення граматичного матеріалу і значно ускладнює етап подання нового матеріалу, осмислення і узагальнення. Оскільки різнорівнева підготовка студентів зводить до засвоєння студентами граматичних правил, лексичного мінімуму і значно ускладнює вироблення у студентів мовленнєвих компетенцій на початковому етапі. Найбільшою проблемою з методичної точки зору є те, що значний відрив терміну зарахування студентів до групи, а, відтак, і різний рівень володіння українською мовою, значною мірою ускладнює формування у студентів мовленнєвих умінь, оскільки за таких умов фактично унеможлиблюється створення в аудиторії навчально-мовленнєвої ситуації. А саме навчально-мовленнєва ситуація у процесі формування комунікативної компетенції студентів дає змогу поєднати теоретичний і практичний етапи навчання, допомагає раціонально і ефективно використовувати навчальні години, формує у студентів вміння продукувати мовлення у певній ситуації, дозволяє підтримувати інтерес до виконання вправ, підвищити ефективність запам'ятовування, перетворює «навчальне» мовлення у природне.

Звісно, сьогодні склалася непроста ситуація з наповненістю груп, з рівнем знань слухачів, що зараховуються до груп. До того ж специфіка набору іноземних слухачів, а саме, право слухачів приїздити на навчання впродовж усього навчального року, все ж таки, не повинно негативно відобразитися на процесі оволодіння іншими студентами знань, умінь та навичок. Тому вбачаємо за необхідне, щоб зі студентами, які приїхали значно пізніше, проводився окремо курс інтенсивного навчання, аби підтягнути їх до рівня володіння укр. мовою студентами групи за індивідуальним графіком.

Відомо, що зводячи до мінімуму мовленнєві ситуації на початковому етапі вивчення української як іноземної, призводить до того, що таке засвоєння мовлення здійснюється на досить обмеженому мовному матеріалі, до оволодіння яким необхідно ставитися не як до мети навчання, а як до засобу розв'язання комунікативних завдань. В навчальних цілях незалежно від різноманітних видів і форм діяльності, оволодіння мовою має розглядатись як здатність студента брати участь в реальному спілкуванні, а не як знання окремих елементів мови. На думку деяких учених, ця мета може бути реалізована за рахунок зміни характеру мотивації навчальної діяльності слухачів підготовчого відділення і перегляду її структури. У зв'язку з цим, педагогічний процес, зорієнтований на спілкування як мету, може бути ефективним лише за умови, що засобом навчання також буде саме спілкування. Навчання спілкування передбачає усвідомлене засвоєння не тільки лексичних одиниць і граматичних явищ, але й тих психологічних процесів, які породжують мовлення. А така діяльність об'єктом навчання розглядає формування здібностей висловлювати комунікативні наміри, а також навчання змістового програмування тексту.

І найголовнішим засобом, який, забезпечує досягнення таких цілей, є навчально- мовленнєві ситуації. Пріоритетність їх використання зумовлюється сутністю комунікативного підходу до навчання іноземних мов і, насамперед, його діяльнісним характером. В сучасній методиці ситуативний підхід розглядається як засіб реалізації комунікативного методу навчання.

Французький термін «ситуація» відомий з початку VIII століття і означає «положення, що склалося через збіг обставин», «обстановка». У Франції це

слово є похідним від дієслова *situer*, яке походить від латинського *situare* – «розташовувати», «ставити», «розміщувати» [14, с.165].

З часом цей термін став багатозначним. В американських енциклопедичних словниках лексема «ситуація» має кілька значень:

- сукупність обставин або стан справ;
- вирішальний момент або заплутаність у драмі [16,130].

«Новейший словарь иностранных слов и выражений» дає два значення цього терміна: положення, обстановка, сукупність обставин [9, с.742].

Сучасні словники визначають поняття «ситуація» як сукупність умов і обставин, що створюють ті або інші взаємини, обстановку, становище [3, 6, 10, 12].

Як зазначається «Між умовами й обставинами, які створюють обстановку, існує логічний зв'язок, він відбивається у свідомості завдяки відчуттям, сприйняттям і уявленням. Відбита у свідомості ситуація може виражатися вербально – виникає мовленнєва ситуація» [1, с.27].

На думку Д.І.Ізаренкова, мовленнєвою ситуацією є діалектична єдність вихідних, нових умов і обставин в їх ставленні до мовця, інтереси якого викликають потребу з'ясувати ступінь реальності цих обставин, різні їх сторони, повідомити про них іншу особу, дати оцінку цим умовам і обставинам, зробити висновок, зважаючи на ці умови і обставини, нарешті, розв'язати конфлікт між ними, поставивши їх у відповідність до інтересів особи, що і досягається за допомогою певної мовленнєвої дії [7, с.10].

Учені-дослідники, педагоги-практики в галузі лінгвістики і методики давно зазначили тісний взаємозв'язок між ситуацією і мовленням і вказали на необхідність використання мовленнєвих ситуацій під час навчання мовлення іноземною мовою.

Так, наприклад, К.В.Воскресенська відзначає, що студент не зможе практично оволодіти іншомовним усним мовленням, якщо він вимовлятиме окремі слова і речення, не пов'язуючи їх з конкретною ситуацією, бо такі штучні висловлювання ще не становлять мовлення. Вони здебільшого позбавлені експресивного забарвлення і містять нейтральний наголос. Усне мовлення характеризується особливим оформленням інтонації, яке виникає мимовільно в умовах ситуації розмови. Саме в конкретній ситуації спілкування нейтральна мовна модель виступає як певний мовний зразок [4, с.142].

Автори «Методики обучения иностранным языкам в средней школе» вважають, що навчальний процес не може провести учнів через всі можливі реально існуючі ситуації спілкування, і тому вміння усного мовлення повинні розвиватися на основі вправ, що моделюють реальне мовленнєве спілкування, в умовах навчально-мовленнєвих ситуацій [8, с.250].

Включення в навчальний процес поняття «навчально-мовленнєва ситуація» відображає тенденцію до зближення навчально-мовленнєвої діяльності студентів з реальними умовами комунікації іноземною мовою. Підготувати студентів до комунікації у навчально-професійній сфері можна, максимально наблизивши навчальну комунікацію до реальної. Першим кроком у цьому напрямі є створення на занятті навчально-мовленнєвих ситуацій у межах навчально-професійної сфери [13, с.116].

Сьогодні, коли навчання мовлення іноземною мовою є одним із найважливіших завдань вивчення іноземної мови, увага таких учених і

педагогів-практиків, як О.О.Алхазішвілі, І.М.Бермана, В.О.Бухбіндера, Н.І.Гез, Е.І.Пасова, Г.О.Рубінштейна, Т.Є.Сахарова, В.Л.Скалкіна і багато інших спрямована на вивчення такої категорії, як навчально-мовленнєва ситуація.

У сучасній дидактиці відсутній єдиний підхід до визначення родової приналежності навчально-мовленнєвої ситуації. Визначення «навчально-мовленнєвої ситуації» дуже численні і різнопланові.

Як спеціально створені умови, систему взаємостосунків співрозмовників з метою навчально-виховного впливу на учнів під час мовленнєвих дій іноземною мовою визначають навчально-мовленнєву ситуацію І.Н.Верещагіна, Г.В.Рогова і Г.В.Рожкова [11,90].

Перегукується з попереднім визначення навчально-мовленнєвої ситуації Я.Х.Шапіро, який кваліфікує її як умови проведення діалогу, наголошуючи при цьому на важливості активізації раніше створених асоціативних зв'язків, адже під час проведення ситуації вже існуючі навички спілкування рідною мовою переносяться на іншу мову [15, с.379].

На думку І.М.Бермана, В.О.Бухбіндера, Н.І.Жинкіна й інших, навчально-мовленнєва ситуація є сукупністю обставин і відносин, в яких здійснюється комунікація. Слід також відзначити, що І.М.Берман і В.О.Бухбіндер у тлумаченні навчально-мовленнєвої ситуації вказують ще й на такий аспект, як відношення між предметами і явищами дійсності [2, с.10].

Як динамічну систему розглядають навчально-мовленнєву ситуацію Є.І.Пасов і Г.Гельміх. За словами вчених, така ситуація, в якій взаємодіє два і більша кількість суб'єктів відображена в їх свідомості, породжує потребу в цілеспрямованій діяльності у рішенні мовленнєворозумових завдань і забезпечує цю діяльність [5,78]. У цьому визначенні справедливо наголошується на важливості динамічної системи, оскільки ситуація спілкування перебуває в постійному розвитку; важливими також є взаємини комунікантів, бо завдяки цим стосункам визначається тематика комунікативного акту.

Навчально-мовленнєві ситуації дозволяють моделювати акти спілкування в навчальному процесі під час формування навичок і вмінь у чотирьох видах мовленнєвої діяльності. Цей засіб сприяє усвідомленому формуванню мотивів мовленнєвої взаємодії, дозволяє враховувати особливості партнерів у спілкуванні, враховує умови, в яких здійснюється мовленнєва взаємодія, тощо. Такий комплекс особливостей навчально- мовленнєвих ситуацій формує у студентів у навчальних умовах заняття уміння і навички виконувати не тільки певні мовленнєві дії, зумовлені темою спілкування, але й використовувати для цього відповідні мовні та мовленнєві засоби, здійснювати поведінкові дії, характерні носіям мови у реальних життєвих ситуаціях. Під ситуативним навчанням ми розуміємо не одноразове використання ситуацій у навчальній діяльності, а такий процес навчаннявзаємопов'язаного навчання всіх видів

мовленнєвої діяльності. У зв'язку з тим, що мовленням як засобом спілкування можна оволодіти лише в соціальній взаємодії, то засвоєння соціальних правил і культури поведінки під час спілкування, властивих носіям мови, визначається одним із пріоритетів сучасного процесу навчання української як іноземної. У змісті ситуацій повинні бути інформативні матеріали з різноманітних сфер життєдіяльності носіїв мови, що вивчається.

Отже, моделювання іншомовного спілкування за допомогою навчально-мовленнєвих ситуацій – це один із ефективних способів реалізації комунікативно - діяльнісного підходу до навчання іноземної мови на підготовчому відділенні технічного вузу. А тому методично доцільне їх використання на уроках сприятиме успішному виконанню практичної мети – навчання іноземної мови як засобу міжкультурного спілкування.

Література:

1. Арясова А.А. О характере речевых ситуаций и их роли в обучении устному иноязычному общению в условиях факультативных занятий.//в кн.: Вопросы методики обучения иноязычной речи.- Волгоград, 1975.-с.27-40.
2. Берман И.М., Бухбиндер В.А. Ситуативность и обучение устной речи.//Иностранные языки в школе.-1964.-№5.- С.9-13.
3. Большой энциклопедический словарь. 2-е изд., перераб. и допол.- М.:Большая Российская энциклопедия, СПб.: «Норинт», 2001.- 1456 с.
4. Воскресенская К.В. О роли ситуаций при обучении взрослых устной речи.// в кн.: Некоторые вопросы филологии и методики преподавания иностранных языков.- М., 1964.- С.142-148.
5. Гельмих Г. Коммуникативность и ситуативность при развитии устных речевых навыков и умений в процессе обучения русскому языку // в кн.: Методика преподавания русского языка за рубежом. – М.: Русский язык, 1981.- 172 с.
6. Ефремов Т.Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный.- М.: Рус. яз., 2000.- т.2: П-Я – 1088 с.
7. Изаренков Д.И. речевая ситуация и обучение диалогической речи// в кн.: Вопросы обучения русскому языку студентов-иностранцев.- М., 1974. – С.8-26.
8. Методика обучения иностранным языкам в средней школе.- М.: Высшая школа, 1982.- 373 с.
9. Новейший словарь иностранных слов и выражений. – Мн.: Хрвест, М.: ООО «Изд-во АСТ», 2001.- 976 с.

10. Психология. Словарь. 2-е изд., испр.и доп.-М.: Политиздат,1990.- 494 с.
11. Рогова Г.В., Верещагина И.Н. Методика обучения английскому языку на начальном этапе в средней школе.- М.: «Просвещение», 1988.- 224с.
12. Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов: Пособие для учителя. – 3-е изд., испр. и доп. – М.: Просвещение, 1985.- 399 с.
13. Содержание обучения иностранным языкам в средней школе: Организация речевой деятельности.- М.: Педагогика, 1984.- 144 с.
14. Черных П.Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка: в 2 т., 3-е изд., стереотип.– М.: Русский язык, т.2.,1999.-560 с.
15. Шапиро Я.Х. Использование «условно-естественных» ситуаций при ускоренном обучении иностранным языкам специалистов-медиков // в кн.: Методика и психология обучения иностранным языкам в школе. Вып.69, М., 1972. – С. 373-383.
16. Oxford Advanced Learner's dictionary of Current English Encyclopedic edition. Press. University Press. 1992/ - 1081 p.